

sal / Mint sok alkalmatlan hosszas tanítással / Az igazság a mely azok alatt fekszik / Bé üt és egyenest a szívre igyekszik, / s lesznek az életnek olly jó regulái / Mint az erköltsőknek világos példái. / Ez oka hogy a Bölts így szeret tanítani / A nagyobb dolgokra így kell utat nyitni / A mint Te is kívánsz cselekedni látom / Be jól gondolkodol Naszályi barátom! / Menj és több illyeket gyűjteni tarts szépnek / s Add ki bizvást, s szolgálly velek a köz népnek / Így el hitetheted azt méltán magaddal / Hogy el lesz minden pont találva tolladdal." Az a műve azonban amelyhez nem fűzött írói ambíciókat, csupán emlékezetnek okáért vetette papírra, vagyis útinaplója megérdemli az érdeklődést szép magyar nyelvéeért és azért a betekintésért, amelyet egy konzervatív, de friss szellemű magyar fiatal szemével nyújt nekünk a közvetlenül forradalom előtt álló Nyugat-Európa életébe, mindennapjaiba. Művelődéstörténeti szempontból feltétlenül érdemes volna kiadni.

Hatolkay Árpád

Rákosi Jenő széljegyzetei egy Ady-kötetben

1940-ben vásárolta meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Rákosi Jenő magánkönyvtárát, benne Ady Endre *A magunk szerelme* című verseskötete 1913-as kiadása egy példányát, amely a 8—20084 raktári számot kapta. Az eredeti tulajdonosra utal a címlap „Rákosi Jenő könyvtárából” szövegű pecsége. A könyvben minduntalan találkozunk fekete tintás szövegaláhúzásokkal és széljegyzetekkel. A kommentár gyűlölködő, okatlanul akadémikusodó, Ady merész szójújtásain, metaforáin, szerelmes és politikai verseinek mondanivalóján gúnyolódó vagy szörnyülködő stílusa, amely infantilis nyelvöltögetéssel vagy alantas eszmetársításokkal változik, a kötet első használóját juttatja eszünkbe. Ha a vonalvezetést a Könyvtárban található más Rákosi Jenő kéziratokkal hasonlítjuk össze, megerősödik a feltevésünk, hogy ő az észrevételek szerzője.

Tudjuk róla, hogy Ady legelszántabb üldözője volt és lapjában, a Budapesti Hírlapban folytatott hajszája során nem volt válogatós módszereiben és kifejezéseiben. Mégsem látszik haszontalannak, ha időzünk egy csokorra valót az Ady-kötetbe bizonnyára első olvasáskor irt reflexióiból, amelyek teljesebbé teszik a képet, hiszen házi használatra készültek és ezért a sajtóban megjelenteknél is őszintébbek, hívebben jellemzik az egykor mindenható sajtóvezér lelkivilágát.

Már Ady szerelmes versei is indulatba hozták a hetvenen is túljáró öregembert. „A vállad, a vállad” olvasása után így sóhajtott fel: „Hol vagy Magyar Figaro?” — tehát az egykori pornográf élcílap színvonalára próbálta lefokozni Ady versének művészi értékét. A *Köszöntő az Életre* című költemény egyik sorát: „Istennek áldott, terhes szüzeánya” megkérdőjelezte: „Ez is lehet?” — a „terhes” szót kétszer is aláhúzva. A költő metaforáját kifigurázandónak tartotta, bár annak nincs nyoma, hogy a vallási mítosz ellen is volt kifogása. A *Nő-kergető fényes Hazugság* befejező része: „Óh, nő-kergető, fényes Hazugság, — Küldd el hozzám aszszony-húgod, — A csalót, az élet pusztítót,” — erre az ízlésellenes reflexióra készítette a hagyományok kérlelhetetlen örét: „Kaphat, Pesten az utcán este van elég.” Majd a mű egészéről így vélekedett: „Ha ez is vers, akkor Hazafi Veray János a legjobb költőnk volt.”

Az eredeti szökevények, fogalompárosítások folytonos ellentmondásokra ingerelték: „szent soha-fény” — „élek, áldlak és szeretlek” — „Tarka Isten” — „kinek parancsul így parancsolódott” stb. Mindezeket gondosan aláhúzogatta és „ez is lehet?” — „ezt sem tudtam, hogy van” — „Szent Atyám” — „Ezt se hallottam soha” — „No! hallja! ilyet nem pipáltam.” felkiáltásokkal és megjegyzésekkel kommentálta. Utóbb purifikátori szerepébe mind jobban beleélve magát már ilyeneket irt: „Hogy tűrheték el ezeket a bombásztokat hivatott költőink és irodalmi társaságaink?” „Igazán kár, hogy nem él Gyulai!” „Hagyja abba, jobb lesz.” „Hol vagy te szemétdomb?”

Olcsó szellemeskedései se hiányoznak: „S nótáink bár rossz kölykök zengik” hangzott az egyik verssor, Rákosi helyeselt: „Igaz van, más nem zeng, dalol ilyen ostobaságokat”. A *Hajh, Élet hajh* című versében így szól Ady: „Nekem kívánnak csúnya véget... Nekem jósolnak csúnya véget”, amire Rákosi igenlően válaszol: „Őszintén kívánom. Ez biztos”.

Az *Elbocsátó szép üzenet* következő mondatát: „S mindegy, mi nyel el, ár, avagy alak” — így egészítette ki: „Bizony, a salak”, majd ezzel tetézte: „Hagyja abba, jobb lesz.”

Maga Rákosi Jenő nem hagyta abba, végig olvasta és jegyzetelte az egész kötetet, beleértve az utolsó, a politikai verseket egybefoglaló *Szent Lélek karavánja* ciklust is. Itt a maga szempontjából értőbbnek mutatkozott, mint az előbbieknél. Már a fejezet ajánló sorait is kifogásolta. Ady a vezérének és barátjának nevezett Jászi Oszkárhoz dedikálta a ciklust, mire Rákosi Jenő így háborgott: [Jászi] „és Kristóffy, a Jakabokkal. Ezek az irodalomban azok, akik az általa-

nos titkossal lennének a magyarságnak." Tehát hálóköntösében is kötelességszerű ellensége maradt a radikálisoknak, szociáldemokratáknak, a választójog kiterjesztésének. Máskülönb a szociáldemokraták vezérét, Garami Ernőt nem tarthatta veszedelmes ellenségnek, erre vall, hogy a *Rohanunk a forradalomba* című költemény Garaminak címzett ajánlásáról így vélekedett: „Ha csak ezeknek írt volna” — tudniillik Ady. A ciklus másodikik, *Igaz uccai álmok* című versét viszont valószínűleg nem értette meg. Az első strófában Ady a munkások által tüntetés-kor használt egyetlen fegyverről, a felszedett utcakövekről szól, majd azokat virágoknak nevezi, erre céloz a következő sorában is: „S ha jönnek hóhér legények, mellüket virággal dobálják.” Nyilvánvaló, hogy a tüntetők ellen indított rendőrökről, katonákról, az őket kövekkel dobáló munkásokról van szó, Rákosi viszont értetlenül gúnyolódott: „Költői hasonlat”. Ugyanennek a költeménynek a végén Ady művészi fogalmazta meg az emberiség jövőendő testvériesülésének eszméjét: „Igaz álom a merész álom, — Hol megnő az álom mezője — S ahol minden ember, ki igaz — Egymásnak dacos szeretője.” Feltehetően, mert zavaros értelmetlenségnek tartotta, Rákosi Jenő végleg kiesett béketűréséből: „Ami sok, az sok” függesztette hozzá saját gondolatát. Bár az is lehetséges, hogy a „szerető” kifejezés okozta a felháborodást.

Az *Új tavaszi sereg-szemle* egyik helyén Ady a forradalmi tábor növekvő erejére utal: „Mert mi ott vagyunk immár mindenütt”. Mélabúsan egészítette ki a maga véleményével Rákosi Jenő: „Sajnos, mintha igaza lenne.” A „magyar imperializmus”, a sovinszta és háborús uszítás leglángosabb szószólója ezek szerint önmaga sem bízott túlságosan annak a rendszernek a szilárdságában, amelynek kifelé, Ady jelzőjével élve, olyan hűségese „vén csahosa” volt.

Remete László

Petelei István emléke özvegyének leveleiben

Ötven esztendeje, hogy 1922. június 1-én elpihent özvegy Petelei Istvánné Korbuly Irma, „áldásos életének 69-ik, özvegyiségének 12-ik évében”. A gyászjelentések megszokott szövege, „áldásos”, itt valóban egy nemes, önfeláldozó életet jelent. Korbuly Irma létét alárendelte férje életének, mindent megtett, hogy megadja neki a nyugalmas keretet írói munkájához, az elborulás éveiben hihetetlen gyöngédséggel állt mellette, halála után odaadóan ápolta emlékét, válogatott írásait kiadta, állandóan ügyelt férje írói emlékének tisztaságára. Leveleiből kitűnik, hogy ez a nemes lelkű asszony tudta, hogy férje számára nem volt múza, az író egy vásárhelyi férjes asszonyhoz fűzte mély és tiszta szerelem. Egyik hátramaradt levele tanúskodik arról, hogy azt is tudta, hiszen így írja levelében — emiatt az asszony miatt igyekezett Petelei íróként mind szebbet, tökéletesebbet adni, s amikor az asszony fiatalon, tragikusan elpusztult, az író napokra elbűjt a szerzetesház csendes mélyébe, amíg magához tért. Később egy kulcsot adott át nejének, szekrénye kulcsát, ahol az asszony levelei pihentek, őrizze a kulcsot... S az asszony őrizte, a titkot is megértéssel, nemes lélekkel! A *Pásztorúti* 1922. évi június 10-i számában a főszerkesztő Reményik Sándor első oldalon búcsúztatta a hitvest, emberi jóságát és nemességét hangsúlyozva.

Valóban ez a jóság volt az, ami az íróhoz hozzájuttatta a békés alkotás lehetőségéhez. A saját élet feláldozásával az elborult elmének is védettséget nyújtott, halála után szorongó s féltő szeretettel rendezte, adta ki a „Petelei válogatott írásai”-t. Ura szellemében cselekedett, amikor szavatai házuak az Erdélyi Irodalmi Társaságnak ajándékozta, hogy ott az írók alkot-hassanak. Ezért mondotta Reményik: „Éreztük jóságodat, mind a gyermekeid vagyunk...”

Meghatódás nélkül lehetetlen olvasni Korbuly Irma hátramaradt leveleit. Legtöbbjét az Erdélyi Irodalmi Társasághoz írta, illetve annak megbízottjához, dr. Gyalui Farkashoz, aki az író lapjának volt fiatal munkatársa, végig hű, szolgálatkész famulusa, ő rendezte sajtó alá a *Petelei válogatott novelláit* a Társaság kiadásában. Erről a kiadásról levelez féltő szeretettel, gondál a hitves, nehogy gyenge írás kerüljön belé. Az is kitűnik a levelekből, hogy a Társaság csak a kiadó volt, de a költségeket valójában a hitves fizette.

De Petelei életútjáról is sok érdekeset mondanak e levelek. 1910. január 15-i levelében Petelei egyéniségének egy különös alakítóját ismerteti a hitves; azt a derék vén lányt, aki egyedül maradván, a Petelei családhoz jutott még az író kisgyerekkorában, s amolyan nevelőanyá-nak nőtt fel a kis István mellé. Kis szobában lakott a családnál, ő iltöztette, sétáltatta a kis-fiút, meséket mondott neki a végtelenségig. A lány bátyja színész volt, a lány megtanulta szerepeit, azokat is elmondotta a kisgyerekeknek. Így formálódott a gyerek lelkivilága. Rébi mamáról Petelei mindig mély szeretettel emlékezett. Később együtt tanult vele Rébi mama, iskolába kísérte. Rébi mamától kis gyűrűt kapott Petelei, amit huszonkét évig hordott, akkor lehúzta újjáról — írja az özvegy —, kért engem, hogy viseljem a kis gyűrűt, „mert attól kap-